

Eliezer ben Joel, 114-116, of Bonn, 12th/13th cent.

R. Simon

①

ספר ראבי"ה

הוא

אבי העזרי

לרבינו אליעזר ברבינו יואל הלוי ז"ל

כרך ראשון

ברכות נדה שבת עירובין

א - תי"א

יו"ל בהגהה מחודשת מתוך כת"י

עם הגהות והערות

על ידי

דוד בהגאון ר' שריה שליט"א דבליצקי

בני-ברק תשס"ה

זמני ה"ל בקובץ וזונג שג"ל
(זונג בזמני א"ת מקדשין מ"ו אגוסט)

2

מו' המינים בתחלה בורא פרי העץ ולבסוף בורא נפשות רבות וחסרו' על כל מה שברא בא"י אל חי העולמים.

והיכא דאכל מיני מזונות דהיינו כגון מין דגן מבושל [ושתה יין] ופרי העץ משבעת המינים בתחלה מברך על זה בפני עצמו וע"ז בפני עצמו ולבסוף כולל ברכתו ומברך בא"י אמ"ה על המחיה ועל [הכלכלה ועל] הגפן ועל פרי הגפן ועל העץ ועל פרי העץ ועל תנובת השדה וכו' וחותם ברוך אתה ה' על הארץ ועל המחיה ועל הגפן ועל פרי (הגפן) [העץ] ושפיר דמי. ולא הויא כי האי גוונא חתימה בשתים, דאמרינן אין חותמין בשתים, ומאי טעמא חותמין הכי דהארץ המוציאה המחיה היא המוציאה הגפן ופרי העץ. וכן פרי"ח ובהלכות גדולות.

ובירושלמי (ה"א מ ע"ב) גבי כוסס את האורז משמע שאם אפאן ובשלן והוסיף לתקנן דרך מעדנים וכו' עד בסוף מאי מברך ר' יונתן אמר אשר ברא מעדנים לעדן בהם נפש כל חי בא"י על הארץ ועל מעדניה.

[מד ע"ב] וירקי ומיא נמי טעונים ברכה גם לאחריהן, לבר מריחני שאינן טעונין ברכה לאחריהן.

ורגיל היה אבי מורי לברך על כל המצות לאחריהן ולהזכיר לשמור מצות פלוני"ח, כי

חוקה לא נאמרה אלא בתפילין, כדמפרש בירושלמי, מדלא משכח למעוטי אלא ריחני"י. ונחלקו עליו ואמרו מדקאמר לבני מערבא דמברכי כו' מכלל דבבבל לא נהוג אפילו אתפילין לברך, ואנן בתר בני בבל גרירינן. ורובא דאינשי לא נהוג לברך לאחריה אלא אתפילין, ובמאי דנהוג נהוג. וכן נראה בעיני.

קכג

[מד ע"ב מה ע"א] השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו, לאפוקי דחנקתיה אומצא דהוה כשותה לרפואה שאינו מברך כלום, וממיא לא מתהני"י. ר' טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרונן, א"ל רבא בר רב חנין לאביי הלכתא מאי אמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר. יש מפרשים דר' טרפון פליג ובלפניו מיירי וי"מ דלאחריו קאי ולא פליג, ושואל"י הלכתא מאי, כלומר נהגו כר' טרפון או לא. ובירושלמי דפיאה"י גרסינן אם ראית הלכה רופפת ראה האיך הצבור נוהג.

ירושלמי"י יין מבושל מברך עליו שהכל נהיה בדברו, ובתשובות (סי' חכג) פרשתי הדבר הזה. ירושלמי בסוף פרקין"י השותה מי דקרים אומר ברוך שברא מי רפואות. וצריך לומר שגם נהנה מהם"י.

יג. על נוסח הברכה ע"ל סי' צח ד"ה ולפי. יד. כצ"ל וכו"ה באר"י. מז. כצ"ל וכנ"ל. מז. כצ"ל וכפי שהוא בלשון ר"ח שבאר"י ובשבה"ל (ושם בשבה"ל ט"ס אחרת). וכן מוכח מסוף הדברים 'היא המוציאה הגפן ופרי העץ. והנוסח 'ועל פרי העץ' כחתימה על פירות מובא גם בפירוש ר"ה ירושלם תש"ן עמ' כג. [במהדור"ק 'ועל פרי הגפן ועל הפירות' ואין לו שום יסוד בכתה"ן]. ועי' שבה"ל שתמה שהרי ר"ח פסק בחתימת יין ופירות על הארץ ועל הפירות [לדעתיה דשבה"ל, עי' לעיל בהע' המתחלת וכתב] עי"ש שפקפק בנוסח זה דשמא שיבוש סופרים הוא. ומשמע דביין גרידא התחימה ועל הגפן. ואילו לקמן סי' קנא אות כה כתב רבינו 'ועל פרי הגפן'. יז. הביאן הטור בסי' רח [ושם הנוסח 'ועל הגפן ועל הפירות. עיין הערה דלעיל]. יח. 'לשמור מצות ציצית לשמור מצות סוכה ולולב, ומזכיר שם המצוה. אבל לשמור חוקו אינו מברך עליהם אלא אתפילין דוקא דכתיב (שמות יג י) ושמרת את החוקה'. לקמן סי' תרצג. יש. עי' תשובת רבינו

יואל לקמן סי' תרצג. ועי"ש בהערה שיטת שא"ר. ועוד כתב בזה רבינו לקמן סי' קנא וסי"י קסח והזכיר ד"ז גם בססי"י קמו. ומכאן במרדכי סוף פרקין. ג. וכן כתב הרוקח בסי' שסו: ואין מנהג לברך אלא על תפילין. [הנוסח שבספרנו א"א אתפילין הוא עפ"י כחה"י וכן מוכיח המשך הלשון 'במאי דנהוג נהוג', שעל מה שלא בירכו ל"ש למימר במאי דנהוג. בכת"י מונטי' נראה ש'תוקן' לא"י אתפילין וכן נדפס במהדורות הקודמות]. כא. כתוס' ושאר דדוקא מים. כב. כ"פ רוב ראשונים (עי' רש"י עירובין יד סע"ב ותוס' ותוס' ר"י שירליאון וגנוי ראשונים). והפירוש השני במאירי בשם י"מ. ופירוש אחר ברשב"א וברשב"ץ. כג. ר"ל דללישנא דלא פליג מה הלשון אומרת הלכתא מאי. לכן מפרש כלומר איך נהגו. כד. פ"ז סה"ה והובא הרבה בספרנו ע"ל סי' קיד וש"נ בהערה. כה. לפנינו ליתא. ועי' לקמן סי' חכג שהביא רבינו הלכה זו בשם רשב"ח ולא הזכיר ירושלמי. כז. והובא לקמן סי' קנא אות כז. כז. עי' שעה"צ

יר
לאכו
מתאי
יר
דבעי
צריך
שכל
ושוב
גרסי
והוא
תניין

[מד]
ושני
יחזי
משב
פירו
בפני
א
וכו'
אכל

סי' ר
לקמן
הוספ
כבבל
שאינ
גבי ו
ועיין
בימי
לקמן
תתקי
ר"פ
לתוג
הבין
על ז
בסי'
מפר
ג.
והא
כג'
וכ"ד

3

Eliezer ben Joel, hg-Liv, of Bonn, 12th/13th cent.

ספר ראבי"ה

הוא

אבי העזרי

לרבינו אליעזר ברבינו יואל הלוי ז"ל

כרך שני

פסחים יומא ר"ה מגילה סוכה ביצה

חגיגה מו"ק תענית

תי"ב - תתצ"א

יו"ל בהגהה מחודשת מתוך כת"י

עם הגהות והערות

על ידי

דוד בהגאון ר' שריה שליט"א דבליצקי

בני-ברק תשס"ה

היא. והכי פירושא¹⁰, התם כדקתני טעמא, כלומר התם בענין חלה לא תיקשי לך, דחילוק יש בענין חלה, כדקתני ומפליג רבי יהודה בין כעבין ללימודין בעיסת כלבים, הכי נמי איכא לפלוגי בין כותח לכותח.
ומיהו מצאתי שפירש גאון עשאה בעבין, גריסות גדולות כל אחת עשויה כמין כיפה ועדיין הערביים קורין אותן כעך¹¹. ופירוש אחר¹² עשאן כעבין שנושכות זו את¹³ זו. ויש מפרשים כמין חלות. וכל אלו הפירושים אינן מפרשים שמייבשין אותן בחמה. אבי מורי.

תבג

76 ועל¹⁴ היין המבושל ששאלת מהו לקדש עליו. נראה לי דיכול לקדש עליו, דנהי דאינו יפה כבראשונה מכל מקום טעם יין יש בו. ואינו כיון שהקריש¹⁵ וכיון שהחמיץ¹⁶ שהבאת לדמותו לו. ועוד מדאמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב בפרק המוכר פירות (צז ע"א) אין אומרים קידוש היום אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח, ומקשי למעוטי מאי, ולא אשכחן דמצי למעט אלא של ריה רע, מכלל דמבושל כשר לקדש עליו.
ומה שהביא מפ"ב דתרומות (מ"ו) דתורמין מן היפה על הרעה ולא מן הרעה על היפה, ומפרש ואזיל מין שאינו מבושל [על המבושל ולא מן המבושל על שאינו

מבושל]¹⁷ אלמא אישתני לגריעותא, מיהו ליכא ראייה, דנהי דרע הוא אפילו הכי מצי לקדושי עליה.
→ וגרסינן בירושלמי פ"ג (דשקלים ה"א וש"ג) מהו לצאת בפסח ביין מבושל אמר רבי יונה יוצאין ביין המבושל רבי יונה כדעתיה דרבי יונה כד הוה שתי ארבע כסי דפיסחא הוה מחזיק רישא מדיבחה עד עצרתא¹⁸.
→ ובשערי ר' שמואל בר חפני הכהן מצאתי ועל היין המבושל ועל אנומילין מברכין שהכל נהיה בדברו¹⁹.
→ הא קשיא לי דהכא²⁰ משמע דיון מבושל הוא רע, ובפרק בתרא דתרומה (מ"א) תנן אין מבשלין יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו ורבי יהודה מתיר מפני שהוא משיחו, אלמא שמשבית. ומפרש בירושלמי (פ"ב ה"ה) דבפרק שיני (מ"ד) פליגי היכא שאין כהן וקאמר תנא קמא תורם מן המתקיים אף על פי שאינו יפה, שאם יתרום מן היפה יפסיד דמסרתו קודם שיבא ליד כהן, ורבי יהודה אומר מן היפה ולא מן המתקיים. והיינו דקתני (שם מ"ה) תורמין בצל קטן שלם, שהוא מתקיים, ולא חצי בצל גדול, שיפה אבל אינו מתקיים, ופליגי²¹ ואמר תורמין מחצי בצל, דרבי יהודה לטעמיה. וכולהו ההיא מתניתין²² רבי יהודה, והיינו דקאמר משאינו מבושל וכו'. ומקשי בירושלמי דמתניתין רבי יהודה, ושאינו²³

אם נגרוס הקריש הכונה להקרים דברכות וב"ב שם. פ.ב. דאמרין בברכות שם וב"ב שם שמברכין עליו שהכל. פ.ג. הגהת רא"א. פ.ד. ומוכח שמבושל כשר לקדוש שהרי אחד מד"כ כוס של קדוש הוא. ריטב"א ב"ב שם. והראיה גם בתוס' שם. [לפנינו בירי: "רישיה עד תגא" או "עד עצרתא"]. פ.ה. וכן מצינו בדברי שאר גאונים: באר"ז ח"א סי' קסג בשם רה"ג ושאר גאונים וברא"ש ב"ב שם בשם ר"צ גאון. ועי' טוב"י סי' ערב ס"ח. ומכאן הובא בהגמ"י פ"ח דברכות הג' ד. ועיל סי' קסג שהביא רבינו ד"ז בשם ירושלמי. פ.י. במשנה תרומות פ"ב מ"ו שנוכרה לעיל: ויין שאינו מבושל על המבושל ולא מן המבושל על שאינו מבושל. [והלשון קשה, שהרי מה שמקשה היא היא קושיית הירושלמי שמביאה להלן, אלא שבירושלמי נוסף שהקריש מר"י אר"י, והו"ל למימר בפשיטות בירושלמי הקשה]. פ.ז. רבי יהודה. פ.ח. משנה ו' ויין שאינו מבושל על המבושל וכו'. פ.ט. צ"ל ושאינו מבושל יפה אי"פ שאינו מתקיים

יהודה. עז. במס' ברכות שם. עז. כן פירש בערוך ע' טרתא. (רא"א). עה. כ"ה בפר"ח ברכות לו ע"ב. וגם היש מפרשים מלשון ר"ח הוא. עג. כן בכי"ל וכי"א. במהרו"ק עג. בר"ח זו כוז. פ. לדעת רא"א סי' זה הוא המשך לסי' תכא ותכב ואף הוא תשובת רבינו יואל לשאלת ריב"ק. וחיליה שהפירוש המובא בסוף הסימן מובא לעיל רס"י קיח בשם רבינו יואל. פ.א. בכי"ל הוגה (בכתיבה מאוחרת) שהקרים. והכונה לברכות מ' ע"ב וב"ב עה ע"ב שמברכין עליו שהכל. אבל גם בברכות מהר"ם ד' ריווא בתחילתו כתוב ועל היין שהקריש פיר' זייגרא בלע"ז כמו [בכת"י אחד שנושם בברכות מהר"ם ירושלם תשמח נוסף 'אייגריט'] שריחא חמרא וטעמא חלא מברך עליו לפניו שהנ"ב. וכ"ה בברכות מהר"ם שנדפסו מתוך מרדכי כת"י בס' השנה של פפד"מ, כמובא בהערה בתשו' פסקים ומנהגים של מהר"ם ח"א עמ' קסו. רזייגרא' הוא כנראה 'אייגרא' [או 'אייגריט'] שהוא פירוש הקרים לפי רשב"ם ב"ב שם. ולפי"ז גם

מבושי יפה, שמשב רבי : שמתק ומשבני מיד וז מהני ז עלמא מתג הלכה על היו דשלקו דדוקא בבישוי יוחנן. סמכינן אלא א וש"ש והביאו דאמרין איקלעו קידוש:

וחשיב ג. תיבה מוכן. מתניתין הירקות רס"י קו בלשונו שבס' ה שבוך ג בברכה רבה וגר לכתחילו הוי הפכ מהר"ם [וצ"ל ש כל אחד כוסו מו המקדש ככוסות שהביאו לחו

ושתי, אלמא דכוס אחר פוטר כל הכוסות שעל השלחן, הכי נמי לא שנא. ידעתי שכן פירש רבינו תם^{צ"ד}. ואין נ"ל. דגרסי' בירושלמי פרק כיצד מברכין (ה"א) רבי זעירא בעי ההוא תורמוסא דמברך עילווי והוא נפיל מידיה מהו מברך עילויה זמן תניינות ומה בינו לאמת המים, פירוש הלא מי ששותה מאמת המים מברך ואחר כך שותה ואף על פי שהראשונים עברו שותה מן המים לאחר ברכה, הכי נמי על התורמס אין צריך לברך על הבא לידו. ומשני התם לכך כיון דעתו מתחילה, פירוש אמת המים הוא יודע מתחילה שאינו יכול לשתות כי אם הנוזלים לפניו^{צ"ה} ומזומנים, אבל הכא אינו יודע זה שיפול התורמוס מידו ויביאו לו אחר^{צ"ז}.

ומצאתי בסדר^{צ"ח} רב נסים שאם קידש ולא שתה ושתו אחרים אם במקום סעודה ועדיין יושב במקומו מברך על כוס אחר בורא פרי הגפן ודיו, והביא ראייה זו מן הירושלמי^{צ"ט}. וכן בהלכות גדולות בהילכות קידוש והבדלה^{צ"י} שצריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן.

ותימה אהיה דפסחים היכי שתו קודם רב אשי, האמר רב פרק שלשה שאכלו (פו ע"א) אין המסובין רשאים לטעום כלום עד שיטעום

מבושל מתקיים ואף על פי שאינו יפה, וחשיב יפה, והתנן רבי יהודה מתיר לבשל מפני שמשביחו, אלמא מבושל יפה. ופרקינן אמר רבי אלעזר לעולם שאינו מבושל יפה שמתקיים^{צ"א} ומה שמתיר לבשלו בכהן עסקינן, ומשביחו דמתקיים לו שעה מועטת ששותה מיד ואין צריך להמתין, ולא יתקלקל. שמעינן מהני דמבושל אינו רע ממש, אלא דלא כולי עלמא שתי כמו לשאינו מבושל.

מתניתין דא מיתפרשא בפרק כיצד מברכין הלכה שעל הפת^{צ"ב} ותו בפ' כיצד מברכין הלכה על הירקות (לה ע"ב) מסיק תלמודא כרבי יוחנן דשלקות מברך עליהו בורא פרי האדמה דדוקא גבי מצה וטעמ' מרור לא מיתכשר בבישול. ובפירוש רבינו חננאל^{צ"ג} פסק כרבי יוחנן. אבל במבושל יש בו טעם יין. ולא סמכינן אירושלמי דמבושל מברך שהכל^{צ"ד}, אלא אגמרא דידן.

וישאלת מי שבירך על כוס ונשפך והביאו לו כוס אחר אם צריך לחזור ולברך. דאמרין בפרק ערבי פסחים (קו ע"א) רב אשי איקלע למחוזא אמרו ליה ליברך לן מר קידושא רבה וכו' חזייה לההוא סבא דגחין

וחשיב יפה. אבל מסתמא מדולג פה. והענין מובן. צ. תיבת 'שמתקיים' יתירה. אבל כג' דלוג כאן. והענין מובן. צא. לא נחברר מאי קאמר. [בשאר כחה"י כך: מתניתין דאמר מיתפרשא בפרק כיצד מברכין הלכה על הירקות וכו'. וזה ודאי ט"ס]. צב. הובא כלשונו לעיל רס"י קו. צג. הזכירו רבינו לעיל ט"ו קג והובא בלשונו באר"י ט"ו קסב. ולפנינו ליתא. צד. כחשובתו שבס' הישר התשובות ט"ו נד אות יא. וז"ל שם: מי שברך על הכוס ונשפך והביאו לו כוס אחר די לו בברכה ראשונה כראשכהן ברב אשי דאגיד בקידושא רבה וגחין סבא ושתי. ומה לי הוא ומה לי אחר. אבל לכתחילה הוא עדיף כדאמרין טול ברוך טול ברוך לא הוי הפסק מכלל דלכתחילה הכי עבד. ובקצרה בתשו' מהר"ם ד"פ ט"ו שג ומשמ' בהגמ"י פ"ד מברכות הג' ז. [וצ"ל שסובר שאין ברכת הגפן חלה על הכוסות ולפני כל אחר ואחר, ולא אמרין דכל אחד כאילו ברך על כוסו מדין שומע בעונה, אלא הברכה חלה על כוס המקדש והשאר בגדרה, וע"כ חשיבי כוסות שלהם ככוסות שלא ברכו עליהם. וכ"מ מדברי אבודרהם שהביא ב"י סס"י רו. ואולי משום שפרש שההוא סבא לא אחז הכוס בידו. עי' ק"נ שם אות ב שפירש כן].

צד. בכ"ל הנוזלים פ"י ומזומני. צו. ועי' ב"י סס"י רו שכתב דר"ת ודעימיה סוברים דנקטינן בההיא בעיא דירושלמי לקולא, וכל דמנח קמיה חיילא ברכה עליה ומיירי ר"ת בשהיה דעתו על הכוס האחרת משעה ראשונה. [וכן מפורש בספרנו שהשאלה היתה על יכל הכוסות שעל השלחן. ועי' בה"ל סס"י רו דלרוב הפוסקים על השלחן לפניו הוי כדעתו]. ולפ"י רבינו המצריך לחזור ולברך היינו אפילו כדעתו או בלפניו על השלחן וכד' הרבה ראשונים. עי' בה"ל שם. וע"ע לעיל ט"ו קג. צו. בכ"ל וכס' האסופות שם ובב"ד רב נסים. ואולי צ"ל ובב"ד, לשון הרגיל בספרנו. [ועי' להלן שיש שהביאו הדברים ממגילת סתרים דרב נסים. מעתה יתכן שכינו את מגילת סתרים 'סוד רב נסים', סוד ע"ש סתרי]. צה. וכן מובא בשם ר"ג [ממגילת סתרים] בהמנהיג ט"ו כו ובשה"ל ט"ו קסו לענין ברך על הכוס ונשפך והביאו לו אחר שצריך לברך והראיה מהירושלמי. ולענין קדוש, כבספרנו, נמצא בס' הפרוס עמ' צ בשם רב שרידא ורב האי. ועי' בהערות שגראה שנשלחה תשובה זו לר' יעקב אביו של ר"ג. צב. ד"ג סע"ג והובא לשונן לקמן ט"ו תקטו. עי"ש. ג. 'כלום' רק בכ"ל וכ"ה בב"ק ס' ובהרבה ראשונים שם.

6

חברו נאון תפארת חכמי ישראל

רבינו יצחק ב"ר משה נ"ע מווינא

אשר בין גדולי הפוסקים יהל אור חכמתו, והארץ מלאה מפרשת גדולתו
 זה צאתו ראשונה מבית הרפוס, מאשר נמצא כתוב על קלף בכתב יד ישן נושן מכמה
 מאות שנה, בבית הרה"ג הגביר האדיר כש"ת מוה' עקיבא לעהרן שליט"א
 מאמשטרדם, וכל קורות הספר וסיבת מציאתו, הלא הם כתובים על אגרת מכתב
 תעודה הנרפס בראש הספר, יראו ישרים וישמחו.

חלק ראשון

ושמנו עליו כליל תפארת הלא הוא תקוני טעויות והשממות רבות אשר נמצאו בו,
 מידי המעתיק, גם מראה מקומות לתלמוד בבלי וירושלמי והמיימוני, גם לוח
 המפתחות למצוא הדינים, ואיזה הגהות נחוצות, התנה הכל ע"פ ספרי הראשונים
 אשר דבר המחבר באו בהם, על כל אלה הזלגנו והב רב מכיסנו, למען יגדל אור ספר
 המחבר רבינו, ויתענו בו כל דורשי חורחנו.

גם את זאת מצאנו גם ראשו כי נמצאו בו נתיבות לזכות מאשר נמצאו כולם שלנו חן מנדסאות גם נתיבות התאם האשראם,
 והגם נתיבות הש"ס, וכן כל החוקים והדעות הדינים בהרמב"ם (א) גם נתיבות רבי"א לא היה מפקיח והצננה בחז"ל על (ז).
 והקרא ישר לו אלה חזק ישבן אה.

תעתי יוצא לאור במהדורה חדשה ומפוארת

בתוספת השלמות מילים וחלוקה לקמעים והוספת הערות והארות כפי שיבואר
 בהקדמה, וכאשר תחוינה עיניכם מישרים פה עיה"ק י"ם תוכב"א מבת חש"ו

מזונא ר' אבהו הוה אכיל עד דהוה יתיב דידבא אפותי' ושריק ר' אמי ור' אסי הוו אכלי עד דנתרי שער רישייהו רשב"ל אכיל ומריד פרש"י מליח כל דבר מלוח פירות גינוסר ארץ ים כנרת חשובים מן הפת זיונא משמע דבר אכילה מזונא דבר הסועד דשריק דירב' מאפותי' שהזכוב מחליק ממצחו מתוך צהלת פנים בשרו מחליק עד דמריד דעתו מיטרפת ע"כ רש"י.

פ' מורי רבי' יהודה בר"י באוכלי פירות גינוסר שמתוקים מאוד והאוכלם אוכל דבר מליח עמהם כדאמר לקמן שהיו נותנים ספלי טרית (לעוקצי) [לקוצצין] תאנים ואותו מליח עיקר שא"א לאוכלי פירות גינוסר בלא הם והפת שעמו אינו אלא ללפת בו את המליח וכן פ' ר"ח מליח היינו ספלי טרית וכ"פ בערוך ספלי טרית פ' ספלים מלאים טרית והוא המליח אחר שאוכלים מפירות גינוסר הרבה למרק אכילה שבמעיו אי נמי דנגרורי' ללבי'.

מיהו פרש"י אינו מוכיח כדבריהם דכי אתא רב דימי אמר עיר אחת היתה לינאי המלך בהר המלך והיו מוציאים ממנה ששים רבוא ספלי טרית לקוצצי תאני' מע"ש לע"ש ופרש"י ספלים מלאים דג חתוך שקורין טונינא לקוצצי תאנים למאכל פועלים שהיו קוצצי תאנים והיו מרובים עד שכל אלה צריכים להם למאכל עד כאן רש"י מיהו תימה לפירושו מאי שייך הכא אבל לפי דבריהם שייכא שפיר פ' בערוך דחקי' ישרוק ה' לזכוב ת"י דידבא בערך מריד פ' ר' שמעון בן לקיש הוה אכיל עד דמריד פ' שיצא מדעתו.

קסב מתני' (דף לה) כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בפה"ג. (שם) מאי שנא יין אילמא משום דאישתני לעילוויי אישתני לברכה והרי שמן דאשתני לעילוויי ולא קא משתני לברכה דאמר רב יהודה אמר שמואל וכן אמר רבי יצחק א"ר יוחנן שמן זית מברך עליו בורא פרי העץ משום דלא אפשר היכי נברך ניברך בורא פרי הזית משמע פירא גופי' איקרי זית אלמה לא נברך עלי' בורא פרי עץ הזית אלא חמרא זיין ומשחא לא והתנן הנודר מן המזון מותר במים ובמלח והוינן בה מים ומלח הוא דלא זיינו הא כל מילי זיינו נימא תהוי תיובתו' דרב ושמואל דאמרי אין מברכין בורא מיני מזונות אלא על חמשת המינין בלבד ואמר רב הונא באומר כל הזן עלי אלא חמרא

סעיד ומשחא לא סעיד וחמרא מי סעיד והא רבא הוה שתי חמרא כל מעלי יומא דפסחא כי היכי דנגריר ללבי' וניכול מצה טפי טובא גריר פורתא סעיד ומי סעיד כלל והכתיב ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב אנוש יסעד חמרא סעיד ומשמח נהמא מסעד סעיד שמוחי לא משמח אי הכי נברך עלי' שלש ברכות לא קבעי עלי' אינשי [סעודתייהו] א"ל רב נחמן בר יצחק לרבא אי קבעי עלי' מאי א"ל לכשיבוא אליהו ויאמר אי הוה קביעותא השתא מיהו בטלה דעתו אצל כל אדם.

למדנו מיכן דהיכי דאישתני לעילוויא עדיף לענין ברכה והכי מוכח בסמוך גבי קמחא דחיטי ובעבור כן מברכין אחמרא בפה"ג דאשתני לעילוויא טפי דסועד ומשמח ושמן זית דסועד ואינו משמח וקאי במלתו' מברכין עלי' בפה"ע כמו קמחא דחיטי אליבא דרב יהודה.

ד ויין מבושל פ' רב היי גאון ושאר הגאונים שמברכין עליו שהכל ובספר הנקרא בשר על גבי גחלים פ' שאין מקדשין על יין מבושל ר"ל דאשתני לגריעותא מיהו יכול להיות שספר בשר ע"ג גחלים סובר שמברכין עליו בפה"ג ואפי' הכי אין מקדשין עליו כדא' פ' המוכר פירות בבבא בתרא אמר רב זוטרא בר טוביה אין אומר קדושת היום אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח ופ' רשב"ם זצ"ל דבין הראוי לברך עליו בפה"ג קאמר ואפי' הכי לקידוש היום לא חשוב והכי מוכחא סוגיא התם כדבריו מיהו א"כ קשה אמאי לא קאמר התם למעוטי יין מבושל שאע"פ שמברך עליו בפה"ג אפ"ה הואיל ואין ראוי לנסכים כדתנן פ' כל קרבנות הצבור במנחות (דף פו:) אין מביאין לא מתוק ולא מבושל אין מקדשין עליו ואמאי דחיק להעמיד שבא למעט יין מגתו וריחו רע והכל כדאיתא התם אבל לפי דברי רב היי גאון שפי' שאין מברכין עליו בפה"ג אתי שפיר כדפי' רשב"ם שמיירי ביינות הראויות לברך עליהם בורא פרי הגפן מיהו בירוש' פ' ערבי פסחים (הלכה א) ר' יונה אומר יוצאין בין מבושל ואמר במס' שקלים (פ"ב הל"ב) יוצאין בדי' כוסות בין מבושל וקונדיטון מיהו אין משם ראי' שאני אומר יוצאין בו ומברך עליו שהכל.

ובבבא תרומות פ' אין תורמין מן הטהור על הטמא (פ"ב מ"ו) תנן תורמין זיתי שמן על זיתי כבש ולא זיתי כבש על זיתי שמן ויין שאינו מבושל על המבושל ולא מן המבושל על שאינו מבושל זה הכלל כל שהוא כלאים בחבירו לא יתרום מזה על

זה אפילו מן היפה על זה בחבירו תרום מן היפה על היפה אלמא יין מבושל אשתנ תורמין ממנו על שאינו מבו פ' אין נותנין דבילה (פ"א מ' תרומה מפני שהוא ממעיטו שהוא משיחו ואמר בירוש' תורמין (הלכה ג) אמר ר' יוחנן הא דקתני שאין תורמין מ מבושל וסובר הואיל ונתבש יהודה היא ואמר התם דלר' פ' הואיל ומוקי ר' יוחנן הה יהודה ש"מ דלר' יוחנן פ השיטה והוא שונה דר' יהו תרומה ורבנן מתירין ואמר ב אלעזר (הלכה ג) ור' יוחנן חו ממדתו וחד אמר מפני שממו מאן אמר דא ומאן אמר ז מחלפא שיטתיה דר' יהודה ו ש"מ ר"י אמר מפני שממעט יוחנן הוא דאמר דמפני שכ שממעטו משותיו פ' מפני אית לי' אליב' דר' יוחנן ז אלעזר מפני שמפחיתו דנ ממדתו ואמר התם בירוש' מוחלפת השיטה כאן בכהן אלעזר אמר כולא עלמא אי יהודה מתיר פ' אין נותנין בכהן שהכהן עצמו יכול ו הוא דקתני אין תורמין ה תורמין שני הינין מבושל מבושלים כגון אם הי' חייב בבישולן מפחית שלישי שאן יתרום מפני שממעט מדתו א לתרום לר' אלעזר דהא ואליבא דר' אלעזר מר אמר פליגי

מעתה למדנו דלר' אלעזר אישתני לעילוויא והל ולר' יוחנן לר' יהודה אישתני לעילוויא ומסתמא יד

1 בירושלמי שלפנינו מסיי' שם דר ד"י מתיר ומשני ר' יוחנן דמוחלפת

הלכך מברכין עליו בפה"ג ואם נפשך לומר הרי תלמוד שלנו חולק פ' המוכר פירות דלא קאמר (רבא) [דבא] למעוטי יין מבושל שאע"פ שמברכין עליו בפה"ג אפ"ה אין מקדשין עליו הואיל ואינו ראוי לנסכי' כדאי' פ' כל קרבנות צבור תריץ דבפלוגתא לא בעי לאוקמי כר' יוחנן. L

ובירוש' פ' כיצד מברכין (ה"ח) מצאתי בריך על היין שלפני המזון פטר את היין של אחר המזון ר' הונא וריב"ל חד אמר דשתי קונדיטון וחד אמר דשתי חמרא בלני פ' לפי דעל גבי קונדיטון ועל גבי חמרא בלני דהוא חמר מבושל מברך שהנ"ב ע"כ ירוש'.

קסג אמר רב יהודה אמר שמואל צלף של ערלה בחוץ לארץ זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין פ' צלף יש בו תמרות ואביונות וקפריסין תמרות הן לולבין וכשהן רכין אוכלים אותם והן עיקר העץ שעושין הפרי ואביונות שהן יוצאין מהן הן עיקר הפרי וקפריסין היינו שומר הפרי והוא ניץ של אביונות כמו הנץ לזמן כך פ' בערוך ופרכי' אלמא קסבר אביונות פירא הוא וקפריסין לאו פירא הוא והתנן על מיני נצפה על העלין ועל התמרות אומר בורא פרי האדמה על האביונות ועל הקפריסין אומר פרי העץ ונצפה היינו צלף רב דאמר כר' עקיבה דתנן ר' אליעזר אומר הצלף מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין ר' עקיבה אומר אין מתעשר אלא אביונו' בלבד מפני שהוא פרי ונימא הלכה כר' עקיבה אי אמרי' הלכה כר' עקיבה הוה אמינא אפילו בארץ קמ"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ וכן הלכה דאביונות פרי ואסור משום ערלה ומברך עליהן בורא פרי העץ וקפריסין לאו פירא הוא ומותרין משום ערלה ומברך עליהן בורא פרי האדמה רבינא אשכחי' למר בר רב אשי דקא זריק אביונות ואכיל את הקפריסין וקא סבר כר' עקיבה ושלחי שמעתא (ע"ש:) אמר והלכתא כמר בר רב אשי דזורק את האביונות ואכיל את הקפריסין אלמא לגבי ערלה לאו פירא הוא ולא מברכין עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה.

שמעי' מהכא דכל שיש בו משום ערלה מברכין עליו בורא פרי העץ הלכך הא דתנן בפ"ק דערלה (מ"ח) ומייתי לה בשמעתין הגרעינין אסורין

זה אפילו מן היפה על הרע וכל שאינו כלאים בחבירו תורם מן היפה על הרע ולא מן הרע על היפה אלמא יין מבושל אשתני לגריעותא הואיל ואין תורמין ממנו על שאינו מבושל ותנן נמי בתרומות פ' אין נותנין דבילה (פ"א מ"א) אין מבשלין יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו ר' יהודה מתיר מפני שהוא משביחו ואמר בירוש' עלה דההיא דפ' אין תורמין (הלכה ג) אמר ר' יוחנן דר' יהודה היא פ' הא דקתני שאין תורמין מן המבושל על שאינו מבושל וסובר הואיל ונתבשל אשתני לגריעותא ר' יהודה היא ואמר התם דלר' יוחנן מוחלפת השיטה פ' הואיל ומוקי ר' יוחנן ההיא דפ' אין תורמין כר' יהודה ש"מ דלר' יוחנן פ' אין נותנין מוחלפת השיטה והוא שונה דר' יהודה אסור לבשל יין של תרומה ורבנן מתירין ואמר בירוש' דפ' אין נותנין ר' אלעזר (הלכה ג) ור' יוחנן חד אמר מפני שממעיטו ממדתו וחד אמר מפני שממעיטו משותיו ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא מן מה דאמר ר"י מחלפא שיטתיה דר' יהודה ואמר ר"א אינה מוחלפת ש"מ ר"י אמר מפני שממעיטו משותיו ותסתיים דר' יוחנן הוא דאמר דמפני שממעיטו דמתניתין מפני שממעיטו משותיו פ' מפני שמגרעו דהא ר' יהודה אית לי' אליבי' דר' יוחנן דאשתני לגריעותא ולר' אלעזר מפני שמפחיתו דמתני' היינו שמפחיתו ממדתו ואמר התם בירוש' ר' אלעזר אמר אינה מוחלפת השיטה כאן ככהן כאן בבעה"ב וה"פ ר' אלעזר אמר כולא עלמא אשתני לעילויא והא דר' יהודה מתיר פ' אין נותנין מפני שמשביחו היינו ככהן שהכהן עצמו יכול לבשלו מפני שמשביחו והא דקתני אין תורמין היינו בבעלים ופ' אין תורמין שני הינין מבושל בעבור שלשה שאינן מבושלים כגון אם הי' חייב ג' הינין יין חי שהרי בבישולן מפחית שליש שאע"פ שמשביחו מ"מ לא יתרום מפני שממעט מדתו אבל מדה כנגד מדה יכול לתרום לר' אלעזר דהא לכ"ע אשתני לעילויא ואלביא דר' אלעזר מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

מערתה למדנו דלר' אלעזר יין מבושל לכולא עלמא אשתני לעילויא והלכך מברכין עליו בפה"ג ולר' יוחנן לר' יהודה אשתני לגריעותא ולרבנן אשתני לעילויא ומסתמא יחיד ורבים הלכה כרבים

1 בירושלמי שלפנינו מסיי' שם דר"י מתיר מפני שהוא משביחו ונדראה שהמחבר ל"ג זה בירוש' או י"ל דמפרש בלשון קשיא כלומר ודלא ר"י מתיר ומשני ר' יוחנן דמוחלפת השיטה בפ' אין תורמין והוא שונה דר"י אסור שם.

ר והא רבא
וא כי היכי
ריר פורתא
לבב אנוש
שמח נחמא
נברייך עלי'
תייהו] א"ל
מאי א"ל
תא השתא

נדיף לענין
תא דחיתי
נ לעילויא
ינו משמח
מו קמחא

הגאונים
בשר על
בושל ר"ל
בשר ע"ג
הכי אין
בא בתרא
ישת היום
זבח ופי'
ז"ג קאמר
י מוכחא
לא קאמר
רך עליו
זנן פ' כל
לא מתוק
להעמיד
תא התם
יכין עליו
י ביינות
ו בירוש'
אין ביין
אין בד'
שם ראי'
כל.

ל הטמא
תי כבש
ושל על
ושל זה
מזה על

Isserlein, Israel ben Pethahiah

ספר

תרומת הדישן

חיברו ויסדו חד מרבוותא קמאי דפקיעי שמיייהו
הגאון הנורא רבינו ישראל זלה"ה
אשר נודע שמו בשערים ומכונה בין האשכנזים
בשם רבי איסרלאן תלמיד רבינו עוזר משלעזיא
תלמיד תלמידו של מהר"ם מרוטנבורק ז"ל

חלק ראשון

שאלות ותשובות

ערוך ומוגה עפ"י כתבי יד בתוספת תשובות חדשות
עם

ציונים מקורות השוואות והערות

מאת

שמואל אביטן

בלאאמ"ר הגאון מוהר"ר משה שליט"א

פעיה"ק ירושלים תוכב"א

בפה"ע. משמע דאי הוה מרוסקין הרבה מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו⁶, משום דלאו במילתייהו קיימי, וא"כ כ"ש לטוורג"א של וויכשלי"ן שהן נימוקין לגמרי וגם מעורבים בשמים ודבש דנפקי ממילתייהו. וההיא דהומלתא פרש"י פ' בתרא דיומא (פא, ב)⁷, המפטמים בשמים כתושים בדבש, ואם כן היינו ההיא דבשמים שחוקים דכתב מהר"ם, ויש לומר דהטעם משום דאורחיהו בהכי לכתוש ולשחוק כל הבשמים, משום הכי חשיבין קיימי במילתייהו, מה שאין כן בדבר אחר שאין דרכו להיות תדיר מעוך ומרוסק. ואע"פ שאין אלו החילוקים ברורים לי, מכל מקום לא יעשו אלא ספק בדבר, ופסקו רבוותא⁸ דכל היכא דאיכא ספיקא בברכה ראשונה, מברך שהכל נהיה בדברו שעל הכל שאמר שהכל נהיה בדברו יצא.

תשובה: יראה לפום המשמעות דצריך לברך עליו בורא פרי העץ כמו הומלתא דאתיא מבי הנוואי דמברך עליו בפה"ע, כדאיחא בגמ' (ברכות לו, ב). ופרש"י לטוורג"א, וכן בברכות מהר"ם² כתב: בשמים שקורין גימא"ן וויר"ץ נראה לברך הורא פרי האדמה כמו הומלתא, ע"כ. הא קמן דאע"ג דהפרי נשחק ונימוח דק דק, אכתי במלתא קאי. אמנם אי דייקין בפירוש רש"י בההיא דטרימא מאי מברכין עליו (שם לח, א), ופירש רש"י שם³ כל דבר הכתוש מעט ואינו מרוסק היינו טרימא, ופשיט התם מהא דתמרים של תרומה מותר לעשותן טרימא, אלמא בכה"ג במילתייהו קיימי התמרים ומברכין בורא פרי העץ⁴. וכן דקדק באשירי קטן⁵ בההיא דטרימא דכתב וז"ל: תמרים ועבדינהו טרימא, פ"י מרוסקין מעט, מברכין עליהן

סימן ל

ג' לאחר התאנים או ענבים, ובאותה ברכה יכלול ג"כ על הגפן ועל פרי הגפן, כדי לצאת ג"כ איין מבושל, אם הוא כדברי הגאונים דס"ל דין גמור הוא, וכתבו הגאונים³ דיכול לכלול בברכת מעין ג' על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן ועל העץ, וכה"ג נפיק ממה נפשך ואין כאן תוספות ברכה שם ומלכות, מחמת הספק שפיר דמי למועבר בה"ג, או לאו.

תשובה: יראה דין מבושל אין צריך כ"כ לדקדק לצאת בו ידי כולם דהתוס' פ' כיצד מברכים⁴ ופ"י המוכר⁵, ובהגה"ה במיימוני⁶ בשם ראבי"ה⁷, וכל רבותינו האחרונים מהר"ם בהלכות ברכות שלו⁸ ומרדכי⁹ ואשירי¹⁰, כולם מסקי דין גמור הוא דמשתני לעילוי בבישולא. אע"ג דרש"י¹¹ ושאר גאונים¹² דכתבו דמשתני לגריעותא הוא ולכך לא חשיב

שאלה: בין מבושל פלוגתא דרבוותא' היא אי מברכין לאחריו ברכה מעין ג' או בורא נפשות רבות. וכן ברכה ראשונה פליגי אי מברכין בפה"ג או שהנ"ב. והיה תאב אחד לשותותו שלא בתוך הסעודה, וברכה ראשונה לא היה צריך לצדד היאך יצא ידי כולם, דמהר"ם כתב בברכותיו² דהיכא דאיכא ספיקא היאך יברך, מברך שהנ"ב, דעל הכל שאמר שנ"ב יצא. אלא בברכה אחרונה דלית לן בה ברכה שיצא בה בדיעבד על כל דבר, וא"כ צריך לצדד היאך לצאת ידי כולם, ורוצה לאכול ביצים ותאנים, או ענבים ולשותות ג"כ יין מבושל, וכה"ג צריך הוא לעולם לברך בנ"ר לאחר הביצה, ובאותה הברכה יוצא ג"כ על היין מבושל, אם הוא כדברי הגאונים דסבירא להו דלאו יין מיקרי אלא כמו שכר ודבש. ועוד צריך לברך ברכה מעין

סי' כט: 1. ד"ה המלתא. 2. סי' ט"ו — וכ"פ בה"ג (ד"ב עמ' 58) ומובא גם ברשב"א ובלקוטי רמב"ן ברכות (לו, ב) וכן הביא ראבי"ה (ח"א סי' ק"א) בשם הגאונים. 3. ד"ה טרימא. 4. ע"י כ"י (סי' ר"ד) שתמה ע"ד רבינו דהא ברמב"ם (פ"ח מברכות ה"ד) מפורש דאפי' נתמעך התמרה לגמרי עד שנעשה עיסה מברך בופה"ע, ע"ש, וברורשה (סי' ר"ב סק"ב) יושב היטב, ומשי"כ הבי"י שם דמח' הרמב"ם אינה אלא במקום שהפרי וממשו קיים ע"י מהרי"ק (שודש מג) וד"מ (סי' ס"ד סק"ד) ורד"ש שם, (וע"ע ט"ז סי' ר"ד סק"ד). 5. קיצור פסקי הרא"ש (פ"ו סי' י"ב). 6. רמ"א (סי' ר"ב ס"ז). ודעת הרמב"ם אינה כן ע"י כ"י (סי' ר"ב) ובבי"ח שם הסיק דג' מחלוקות בתמרים המרוסקים לגמרי, דעת הרמב"ם וכן השו"ע (סי' ר"ב ס"ז) דמברך בופה"ע, ודעת החולקים והם הטור (בדעת הטור נסתפק קצת בב"י וב"ח שם) ועוד, דמברך בופה"א, ודעת רבינו היא דעה שלישית דמברכים שהכל, וכ"מ במהרי"ק שם. 7. פא, ב ד"ה הומלתא. 8. כ"פ ר"ה בתוס' ר"ה ברכות (לו, ב ד"ה פלפלי) וכ"ה באו"ז (ח"א סי' קס"ד) ותשב"ץ (סי' שכ"ב) וכ"ה כהאגור (סי' רפ"ח) וראבי"ה (ח"א סי' ק"ז) וכן הביא רבינו לקמן (סי' ל') בשם מהר"ם פסקי ברכות (סי' חקצ"ג).

סי' ל: 1. ע"י הערות 8-12. 2. פסקי ברכות סי' חקצ"ג. 3. ע"י רשב"א ברכות (מד, א) בשם רב האי גאון, וע"י שבלי הלקט (סי' קס"א), ובראבי"ה (ח"א סי' קכ"ב) מובא בשם כה"ג וכבר הגיה בטור (סי' ר"ו) שאינו בה"ג אלא דאה"ג, וע"י תוס' שם (ד"ה ועל) בשם פרי"ח ובאו"ז (ח"א סי' קפ"א), וע"ע מהר"ם — פסקי ברכות (סי' כ"ה) שכתב בשם ר"ח שהנוסח הוא: על הארץ ועל המחיה ועל הפירות. אכן בשבלי"ה שם כתב בשם ר"ח הנוסח: על הארץ ועל המחיה ועל פרה"ג וכו', ונוסחת רבינו היא כפי הנוסח שכדורנו: על המחיה ועל הכלכלה ועל הגפן וכו'. 4. ברכות לת, ב ד"ה משכחת. 5. בי"ב צו, א ד"ה אילימא. 6. פ"ח מברכות אות ד'. 7. ח"ב סי' תכ"ג, והיא תשו' רבינו יואל, ושם כתב שלא סמכין אירושלמי אלא אגמ' דידן, אכן ראבי"ה עצמו (ח"א סי' קכ"ג) הביא דברי אירושלמי ושם צ"ן ובתשו' פירשתי, ואף שאינם חשובותיו מ"מ כוונתו להשו' שבספרו וכמשי"כ בער' לס' ראבי"ה (מק"נ — סי' ת"כ הער' 9). 8. ד"פ סי' ת"ע ומק"נ סי' מ"ו וסי' אלף. 9. ברכות סי' קכ"ב. 10. שם פ"ז סי' ט"ו בהג"ה. 11. ברכות לת, ב ד"ה כל. 12. וכ"ה דעת

עדין תקשה, אמאי לא אכלו מן יומין אי הוה בעי הוה אכיל ליה עם ביצים ותאנים, והוה פוטרן ממ"נ, כדפרשינן לעיל. אע"כ אין כוללים בברכה דמעין ג' שום ספק, כגון זה שהיה צריך לומר על העץ ועל פרי העץ בשביל התאנים ולכלול בה על האדמה ועל פרי האדמה מחמת ספק דסולת, וה"ה בניד אין כוללין בה מספק²². ואין נראה לחלק דספק דהתם אי סבידא לן דאין מברכין על האדמה וע"פ האדמה על הסלת, והיינו ע"כ משום דחכמים לא תיקנו מטבע זו על האדמה ועל פ"ה, משום דלא שייכא אלא אאוכל סולת או כוסס חטיף, והך אכילה לא חשיבא, וא"כ הך מטבע זו לא אשכחן בשום דוכתא, ולכך אין כוללים אותו, אבל מטבע דאשכחן בעלמא, כגון על הגפן ועל פ"ה, לעולם נימא דכייילינן לך. דאמאי נחלק כ"כ במילתא דלית בה טעמא דמה טעם לא נכלל בו כל ספיקות מה בכך אם אנו מוסיפין דברים אחרים בברכה, מאחר שאין מוסיפים בברכה שם ומלכות²³, וכיון המילתא בלא טעמא הוא לא מחלקינן בהו כסברות המבורים מן הלב.

ל

יין ואין מברכין לפניו בפה"ג, ולא לאחריו מעין ג', דדברי התוספות ומסכימיהם נכוחים וברורים בהא, דהאיך ראייה דמייתי מירושלמי דערבי פסחים¹³ ודמסכת שקלים¹⁴, דיוצאין ידי די כוסות ביין מבושל, ובהנך די כוסות אית בהו כוס של קדוש ושל ברהמ"ז דבעי יין, א"כ ע"כ יין חשיב, ולית נגר ובר נגר דפרקינה להך ראייה. אמנם אם היה בא להחמיר ולצדד כדי לצאת ידי כולם למעבד כדמבואר בשאלה לעיל, נראה דלא שפיר דמי למיעבד הכי שיכלל על הספק שום נוסח אחרת בברכה דמעין ג', אע"פ שאינו מוסיף שם ומלכות¹⁵. וראייה מהא דמייתי התוס' ורוב החבורים¹⁷ מירושלמי דברכות¹⁸ ר' ירמיה לא אכל סולתא דמן יומיה, משום דהוי מסופק בברכה אחרונה אי מברכין לאחריו מעין ג' על האדמה ועל פרי האדמה. וכתוב בהל' ברכות ממחר"ם¹⁹ ובהגה"ה במיימון²⁰, דמה שלא אכל בהוך הסעודה והיה פוטר בברכת המזון ש"מ דהוה סבר כרב ששת דברים הבאין שלא מחמת סעודה צריכין ברכה לפנייהם ולאחרייהם ואין ברכת המזון פוטרתן²¹. והשתא

סימן לא

מפרש ליה התם בגמרא, ואיתא התם באשירי² בההיא פירקא בענין דברים הבאים בתוך הסעודה, דהך מילתא דצנן וזית לא איירו שאוכלים ביחד אלא אפי' בזה אחר זה. וא"כ היינו ממש כעין שאילתינו, דכיון דמאכל אינו בא אלא רק להמתיק השתיה מברך על השתיה ופוטר את המאכל. ויש לחלק דהתם העיקר נאכל קודם ומברך עליו וזוה נפטר הטפל. אבל בנידון דידן הטפל נאכל קודם, ואיך יתכן שיפטרנו העיקר אח"כ בברכתו למפרע וכבר היה נהנה בלא ברכה.

אמנם מצאתי הועתק מתשובת א"ז¹: אותם שאוכלים

שאלה: מי שרוצה לשתות יין בשחרית או בצהרים לאחר השניה וקשה לו לשתות אליבא דריקנא ומביאין לו מאכל מתובל או חרף, וכח"ג שהוא ממתק השתייה, צריך לברך על אותו מאכל או לאו.

תשובה: דהך מילתא לכאורה דמי ממש, להא דאמרינן פ' כיצד מברכין (ברכות מא, א). מברך על הצנן ופוטר את הזית. ופרש"י¹ התם דצנן הוא עיקר אכילתו ואינו אוכל הזית אלא כדי למתק מרידתו של הצנן, ולכך פוטר. כדתנן התם כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה, והכי

מתשו הגאונים שעי"ת (סי' ד'). [וע"ע בתשו' הר"ף (סי' רצ"ה) ואו"ז (ח"א סי' קס"ב) והמנהיג (סי' נ"ג) ופרדס (סי' רנ"ט) ועיטור (ח"ב נג, ב) והמכריע (סי' כ"ד) ורוקה (סי' שס"ח) ורקאנטי (סי' קמ"ה) והבב"ן ע"ז (ל, א). ובתשו' הרשב"א (ח"א סי' תשס"ו) ומיזחכות סי' ק"ץ] ותשב"ץ (סי' שכ"ה). וטור (סי' רע"ב) ואבודרהם הלכו קדושים, ועי' מחזיק ברכה (סי' ר"ב סק"ג) משי"כ בזה. 13. פ"י הא. 14. פ"ג הי"ב. ועי' ירושלמי ברכות שהביאו כל הנ"ל. 15. שו"ע ורמ"א (סי' ר"ח סו"ח) ועי' היטב בט"ז (סק"יט), 16. לו. א סוד"ה הכוסס. 17. רא"ש (פ"ו הי"ט) ושאר"י שם, ועי' רמב"ם (פ"ב סכרכות הי"ב), ועי' היטב במראה הפנים בירושלמי שם. 18. פ"ו הא. 19. סי' ו' וסי' י"א. 20. פ"ג מברכות אות ב'. 21. עי' היטב בתוס' שם ובהאגור (סי' רפ"ח), [ועי' ראב"יה ח"א סי' ק"ב] והפרנס (סי' שפ"א) הביא מרבנו ברוך שחלק ע"ז ועי' פנים מאורות (ח"ג סי' כ"א). 22. עי' בחו"י רע"א ברכות (לו, א) בתוס' שם שהעיר ע"ד רבינו דליכא ראייה מההיא דהירושלמי לנדרודי דהא פסק בשו"ע (סו"ס ק"ח ס"ב) דבטעם והזכיר מאורע של שאר ימים בתפילה לא הוי הפסק דכיון שיש נוסחה כזאת באיזה זמן שהוא ל"ה הפסק, וא"כ שפיר יש לחלק דדווקא גבי סולת א"א לכלול על האדמה דאם לא תקנו לברך על האדמה ואינו מאורע כלל בשום פעם הו"ל הפסק, משא"כ בנידודי דיוכל לכלול מספק על הגפן, ע"ש. והנה מלבד שאינו ק"י כ"כ שהרי רוב הפוסקים חולקים על דין זה, [עי' לבוש ומה"ג וט"ז וגר"א ופרי"ח ופמ"ג שם ותשו' הלק"ט ח"א סי' ר"ט]. הנה מלבד זאת צ"ע ע"ד רע"א, שהרי רבינו עצמו כתב שאין לחלק בן בלא טעמא, דמה טעם לא נכלול בו שאר דברים אם אין מוסיפים שם ומלכות, וכתב דע"כ אין לחלק בסברות המבורים מן הלב, וז"פ. [ועי' הער' 23]. 23. עי' שו"ע (סי' ק"ח סו"ס) ועי' בט"ז (סק"י"ב) שתמה דדווקא גבי הבדלה רעתה זמן הבדלה הוא, ומשא"כ כשמוכר הדב שאין לו שייכות בזמן ההוא הוי הפסק, ולמשי"כ רבינו כאן כל שלא מוכר שם ומלכות ל"ה הפסק, [ועי' הער' 22].

סי' לא: 1. ד"ה שהיה צנן. 2. פ"א סי' כ"ו. 3. תשו' מהר"ח אר"ז (סי' ל"ח) בשם אביו האו"ז.

ספר

תרומת הדישן

חיברו ויסדו חד מרבוותא קמאי דפקיעי שמייהו
הגאון הנורא רבינו ישראל זלה"ה
אשר נודע שמו בשערים ומכונה בין האשכנזים
בשם רבי איסרלאן תלמיד רבינו עוזר משלעזיא
תלמיד תלמידו של מהר"ם מרוטנבורק ז"ל

חלק שני

פסקים וכתבים

ערוך ומוגה עפ"י כתבי יד בתוספת תשובות חדשות
עם
ציונים מקורות השוואות והערות

מאת

שמואל אבימן

בלאאמ"ר הגאון מוהר"ר משה שליט"א

פעיה"ק ירושלים תובב"א
שנת תשנ"א לפ"ה

פסחים, דרוקא לפי טעם האחרון ז"ל ההתמירו בנוקשה משום דלא פלוג, אבל לטעמא דלא בדילי לא צריכנא ללא פלוג לגבי נוקשה וחמץ גמור ע"י תערובת.

ה' חמץ ומצה¹³ ז"ל: מעשה שהגעילו יורה וכשפכו המים מחומצין ירדו לבאור ואסרו לשאוב המים בפסח שחמץ במשהו עכ"ל. הא קמן דהמים המחומצים אינם אלא חמץ ע"י תערובת דוראי אין בהן כזית בכדי אכילת פרס, ואפ"ה קאמר דאסורין וה"ה נוקשה בעיניה. ומאן דמייתי ראייה מבצק שבשולי החבית דלא יהיב טעמא כיון דהוקשה כבר, אינה ראייה כל עיקר. דהתם החמץ עומד בקושיו כל ימי הפסח ולכך לא יהיב טעמא, אבל אלו הקרטין שנתבשלו ע"י הבישול שנתרככו ונתרכך החמץ שבהם בוראי שהיה ראוי למרח אותו, ותו יהיב טעמא שפיר ויפה כתבת דעינינו רואות דלאו כמו עפרא בעלמא הוא.

ואם תשיבני דמשמע בפירש"י פ' כ"ש¹¹ גבי חמץ בזמנו בין במינו כו' דבכרת ולא בדילי תליא מילתא, מ"מ משמע גמי דטעמא דלא בדילי עיקר הוא כמ"ש אשירי¹². וא"כ נוכל לומר לא פלוג אנוקשה, ול"ד לתמץ קודם זמנו דנמי לא בדילי ואפ"ה בנ"ט, ד"ל דכיון דזמן הביעור וההשבתה הוא בע"פ לא החמירו, דחשיב קצת בדילי מטעם שהוא עצמו מהדר עליו לשורפם. עוד מצאתי בהגה"ה הגדולה שבמיימון בסוף

סימן קפז

76 על

קמאי כתבו דאין מברכין עליו בפה"ג, התוס' פ' המוכר פירות⁴ ופ' כ"מ⁵ ובהגה"ה במיימוק"ם בשם רבינו⁷, ומהר"ם בהל' ברכות שלו⁸, ואשירי⁹ ומרדכי¹⁰ כולו סברי דמברכין עליו בפה"ג. והביאו ראייה מפורשת מירושלמי דפסחים¹¹ ושקלים¹² דיוצאין ידי כוסות, והני גאונים בתראי אינון וסוגיא דעלמא בטר דידרו אזלא.

שבשלוהו בכלי חמץ קדירות וכפות, כך נוהגין פה ע"פ מה"ר גרשום ז"ל ומה"ר מרקל ז"ל שאין שותין ממנו בפסח רק כיו"ט האחרון דאינו אלא מדרבנן, וכן אני נוהג אחריהם. ואלו היה לי יין מבושל בכלים מיוחדים לפסח לא הייתי מנע מליטלו לדי' כוסות. ואע"ג דרש"י¹³ וכמה גאונים

סימן קפח

כמו שהוכיח ר"ת⁴ מההיא דמגילה בבבב"ג ובבב"מ, ור"י הלכתא כוותיה כנגד רב ושמואל כדאייתא פ"ק דיו"ט, אך לגבי ר"ח לא ברירא כלל אי קי"ל כריב"ל. ומ"מ נוכל דהא דקאמר רב דידידיה נחלק לשנים ר"ל אם ירצה, אבל ה"ה אם יכתוב תיבה אחת שפיר. וראיה כבת היענה בדקתי בתיקון ס"ת ובס"ת עצמה דכותבין בחד שיטה, ואע"ג דבפ' א"ט (חולין סה, א) מסיק בהדיא דבתרי שיטין כתבינן. אלא ע"כ ר"ל אם ירצה, ולכך נראה דכותבין דידידיה וכה"ג תיבה אחת בגט לא הפסיד⁵.

ושם ידידיה אם כותבין אותו תיבה אחת או שהים. והבאת ראייה מטופס דהרוז"ך ז"ל¹ שכתב פדה צור עמי נדב כה"ג תיבה אחת² לא דמי. דאותן שמות לא אשכחן דמחלקין להו בתרי שיטין כמו ידידיה, כדאייתא בפ' ע"פ (פסחים ק"ז, א) אליבא דרב דנחלק לשנים ירד חול יה קדש. ומסתמא ר"ל דומיא דהללויה דבתהלים דר' חייא, דהוה כתבינן בתרי שיטין כדפירש רשב"ם שם³. אמנם היה נראה דכיון דקאמר תלמודא ופליג ריב"ל בהללויה, ומצינו למימר דה"ה פליג ריב"ל אידידיה, וכדריב"ל קי"ל אפי' כנגד ר' יוחנן,

סימן קפט

בארץ מולדתי, שכל יין שמלאוהו בכלי חמץ תוך שלשים יום קודם פסח היו נוהרין לשתות ממנו בפסח. כמדומה שלא היו נוהגין לאסור באיסור גמור, אבל

הבחור הוקן שהגיד חדוש בשם הגאון מהר"י ס"ל ז"ל, על החומץ שמלאוהו בכלי חמץ ואסרו ליהנות ממנו הפסח. דע כי כך היה מנהג פשוט

1. פסחים כט, ב ד"ה שלא בינו. 12. שם. 13. [ועי' משיב לעיל בשו"ת סי' ק"ז בכ"ז].
סי' קפז: 1. רמ"א (סי' תמ"ז ס"ה) וענ"כ ומ"ב היטב ועמ"ש"כ בשו"ת סי' ל'. 2. ברכות לה, ב ד"ה כל. 3. כ"ה דעת הר"צ גיאות (ח"א עמ' ב' הל' קידוש) והביאו בהאגור (סי' רפ"א) וכ"מ מתשובה"ג שעי"ת (סי' ד') ועי' משיב בזה בשו"ת (סי' ל' הער' 12). 4. ב"ב צז, א ד"ה אילמא. 5. ברכות לה, ב ד"ה משכחת. 6. פ"ח מברכות אות ד'. 7. ח"ב סי' תכ"ג [תשו' רבינו יואל]. 8. סי' י"א. 9. ברכות פ"ז סי' ט"ו בהגה"ה. 10. ברכות סי' קכ"ב. 11. פ"י ה"א. 12. פ"ג ה"ב [ועמ"ש"כ בשו"ת סי' ל' הע' 14].
סי' קפח: 1. סי' היריעה נדפס במוריה שנה ז' גליון דיה. 2. שו"ע (סי' קכ"ט סלי"ג) וכתב בבאה"ט דהיה צורי שרי ועי' גר"א שם. 3. ד"ה הללויה. 4. מגילה כז, א תנ"ה כותיה עירובין סד, ב תנ"ה איקלע חולין צז, א תנ"ה אמר. 5. שו"ע שם. ובלבד שיהא

ספר

התשב"ץ

תשובות

רבנו שמעון בר צמח דוראן זצ"ל

יוצא לאור מחדש ע"פ כת"י ודפו"ר
עם מבוא, מקורות, הערות ונספחים

חלק ראשון

עורך ראשי
הרב יואל קטן

מכון שלמה אומן שע"י ישיבת שעלבים
מכון אור המזרח
מכון ירושלים • תשנ"ח

כלל כלל לא. ופסקה הרמב"ם ז"ל לקולא, שכן כתב פרק ה' מהלכות נזירות¹⁵⁹ ולא יחוף באדמה מפני שמשרת את השער ודאי, ואם עשה כן אינו לוקה. פירוש, והאי דאינו לוקה משום דליכא לאו אלא בתער, אבל מכל מקום עבר על עשה דגדל פרע. וכיון שצנור לא אסרו אלא אותה אדמה שמשרת ואי אשכחינן אדמה ללא משרת שרי, כל שכן בחפיפה דטבילה, דאפילו חימא דנחר שאסר רבא הוא ממין זה שקורין קלידא, כיון שזה שנוהגות בו הנשים אינו לא משיר ולא מקטף מותר. והרי זה מפורש.

וכיון שאינו אסור מטעם קטוף ויש בו כח ממרק יותר משאר דברים, ומפני זה נהגו בו לפי שהן מקפידות בנקיון ראשם, אם כן חייבות הן לחוף בו, דהא קיימא לן דמיעוטו המקפיד עליו חוץ וכדאיחא התם. ואף על פי שיש נשים שאין נוהגות לחוף בנחר, כיון דהני קפדי והני לא קפדי למאן דקפדא חיין למאן דלא קפדא לא חיין, שהרי בקפידא חליא מילתא וכדמוכח התם במקואות¹⁶⁰ וכן כתב הרשב"א ז"ל¹⁶¹. אלו הן הדברים שהעליתי בזה¹⁶².

בסוף פרק ה' דתרומות¹⁶³ אמרו בירושלמי, אמר רבי אלעזר כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור. ויאלו דברינו צטוהרה.

שאלה כט

בגאיה. להיקר ר' בנימין בן עמאר ישצ"ו.

7 שאלת י"ן שנערכו בו מעט י"ן מבושל, כשליש שיעורו או כרביע, ונגעו בו גוים, מהו. ואמרת כי יש מי שהחיר אותו כאלו היה כולו מבושל, ואתה נסתפקת בדבר. וגם מדבריך יראה כי המחיר לא נתן שיעור בדבר, ועל כן הם נוהגים היחר על פיו בכל תערובת י"ן מבושל.

תשובה בגמרא לא הזכר כלל ענין זה, דסתם י"ן מבושל הוא הי"ן שנמשל כולו. על כן יש לחקור בענינו.

ראוני אומר כי לפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל משמן של גאוני המערב¹⁶⁴, שאם נתערב ביין של ישראל מעט שאור או

ואפילו חומר שרצא כל נחר אסר בין אלכסנדרית בין אנטפטרית מללא פירש, דלאו אורחיהו דאמוראי למסחמה למילתיהו והוה ליה לפרושי, מכל מקום אפילו חומר שבין נחר אלכסנדרית בין נחר אנטפטרית אסר רבא מללא פירש, איח לן לקימר דמרוייהו מקטפי מוויא אף על גב דלאעבורי כחם לא, שודאי [אין]¹⁵⁹ לא מקטף מוויא אלא חד מינייהו לא הוה אסר חד אטו אידך, דלא הוה ליה לאחמורי כולי האי בהאי חפיפה דליחא אלא חקנת עורא כדאיחא בפרק מרובה¹⁶⁰. ואפילו חימא כיון דחגיגה דאורייתא היא כדלפינן מורחץ בשרו במים¹⁶¹ שלא יהא דבר חוץ בינו ובין המים כדאיחא בפרק צהרא דנדה¹⁶² ובפרק קמא דסוכה¹⁶³ ובפרק קמא דערובין¹⁶⁴, ואי מקטר מוויא חדא אדחא הויה חגיגה וכדאמרינן התם, אפילו הכי לא הוה לן למגור כולי האי, דכמה ספיקי איכא, חדא דאפילו מחוף בנחר דלא מקטף מוויא שמה לא מחוף בנחר דמקטף מוויא, ואם חרצה לומר מחוף שמה לא יקטף, ואם חרצה לומר דיקטף דילמא לא מקטר, ואם חרצה לומר דמקטר שמה לא מהא אחת, וכל שאינה נימא אחת אינה חולצת כדאיחא התם, ועוד אפילו אחת כשנקשרה אינה חולצת אלא במקפדת וכדמוכח בגמרא¹⁶⁵ ובמקואות¹⁶⁶ וכן כתב הרשב"א ז"ל¹⁶⁷, ועוד אפילו במקפדת אינה חולצת אלא ברובה מדאורייתא ומדרבנן הוא דגזרו במיעוטו המקפיד וכדאיחא התם. וגם הרמב"ם ז"ל כתב בפרק שני מהלכות מקואות¹⁶⁸ שאפילו נקשרות כל שערות חדא אדחא אינו חוץ, אלא אם כן ננטרף עמהם גופה לרוב. וכיון דאיכא כל הני ספיקי ליכא למימר דרבא אסר לחוף בדבר שאינו מקטף אטו דבר המקטף, שאפילו בדבר המקטף חומר איתיה היא.

ועוד שאי אפשר להחמיר בזה, דאפילו מקטף אינו אלא מדרבנן כיון שאינו אלא מיעוטו המקפיד, ואי אפשר לבוא לדי איסור תורה יותר מחפיפת נזיר שהוא מן התורה, והתם איבעיא לן אם אסור לחוף בדבר שאינו משיר את השער אטו דבר המשיר, דתנן בנזיר בפרק שלושה מינין¹⁶⁹ לא יחוף באדמה מפני שמשרת את השער, ואיבעי לן בגמרא מפני שמשרת חנן או מפני המשרת חנן, למאי נפקא מינה, כגון דאיכא אדמה דלא משרה, אי אמרת מפני שמשרת חנן היכא דידעי דלא משרה שפיר דמי, ואי אמרת מפני המשרת

הריב"ש החדשות סוף סי' לד (המיוחסות לריב"ש עמ' קב), תמה על המקילים, שהרי 'איחא בהדיא בגמרא פרק בתרא דנדה' שאין לחפוף בנחר ובאהל, ואפילו תינוקות של בית רבן יודעים שאין להקל בכך (ובאותה לשון נקט רבנו בריש דבריו: 'זהרי פשט ההלכה אוסר, ובדבר שתינוקות של בית רבן אינן טועין אין לחלות טעות במנהג מפורסם כזה'). ועי' ב"י יו"ד סי' קצט ובשר"ע סע' ב שפסק כריב"ש. ועי' פסקי יודה לרשב"ץ פרק תינוקות, וכשו"ת הרשב"ש סי' תרכו (הג"ל הע' 156) שפסק כרבנו אביו. ועי' גם להלן ח"ד (חוט המשולש) טור ראשון סי' נה. 174 הלכה ג. כט. 1 הלכות מאכלות אסורות פרק יא הלכה י.

159 נדכצ"ל. 160 כבא קמא פב, א. 161 ויקרא טו, טו. 162 סו, ב. 163 ה, א. 164 ד, ב. 165 שם. 166 פ"ט מ"ג. 167 בחידושי לעירובין ד, ב ד"ה נימא אחת. 168 ה"ט"ו. 169 מב, א. 170 ה"ד. 171 שם. 172 שם (הע' 167). 173 עיין שו"ת הריב"ש סי' לה (הג"ל הע' 136) שהזכיר את פסק רבנו וחלק עליו, אך סיים "ובי ראיתי כי הנשים שומעין להקל מה שלא ראוי להן בענין זה משכתי ידי, שלא יאמרו כי אני מוציא לעז במנהג טבילתן. וצויתי בביתי ולקרובותי השומעות לקולי ומאזינות אימרותי לעשות כראוי, ואני מקיים בזה מה שאמרו ז"ל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע" וכי, גם המהר"ק, הובאה תשובתו בשו"ת

אפילו בפחות מעשירית השיעור הוא משתנה מראהו, אלא שאינה קולה כראשונה, כי לאותו המעט אין לו שיעור מוגבל, ובין דרך זו לדרך ראשונה איכא חי אולינן בחר בטל או בחר מצטל, ופלוגמא דאמוראי היא בפרק הקומץ רבה⁹ גבי נבלה בטלה בשחטה, ובפרק בחרא דיום טוב¹⁰ מיימו לה.

כתבתי זה לפי סדרת אותם גאונים ז"ל¹¹ להגדיל תורה, לא שמהא דעמי נוטה לזה, שהרי האחרונים ז"ל¹² דחו אותה סברה בשתי ידיים בראיות ברורות ואמרו שאין הדבר תלוי בראוי למזבח, דאף על גב דלדין פסול דילמא אינהו מנסכי ליה. וכן הרמב"ן ז"ל אומר¹³ שהיין שנחערב בו מעט שאור או מעט דבש אין פסולו למזבח אלא מפני השאור והדבש המעורבין בו, אבל יין הוא וכשר לקידוש ונאסר במגע גוי.

ואולי נאמר שאומדין אומד יפה, אילו היה יין כולו אחר שנחערב מתבטל באור שנבטל אותו מעט יין שנחערב בו הרי הוא כאלו נתבטל¹⁴ כולו, ומו לא מתסר משום מגע גוי. זה אפשר לומר, אבל הם דברי נביאות.

אבל יותר קרוב שנאמר שאם נשתנה טעמו של יין בשביל היין המבטל הרי הוא כשר, ודומה ליינמלין¹⁵ שכתבו המפרשים ז"ל¹⁶ דבשליש פלפלין משתנה טעמו ואין בו משום יין נסך. זה יותר קרוב אל הסברה, אלא שקשה לי קצת בזה, לפי שהראשונים ז"ל¹⁷ הוצרכו להביא ראיה בתבטול שנחערב בו מעט יין ונגע בו גוי שאינו אסור, והביא ראיה הרב בעל התרומה ז"ל¹⁸ מאלוונתית שהוא יין ומים לזולין ואפרסמון כדאיכא בגמרא בפרק אין מעמידין¹⁹, והתם אין נותנין בו אלא²⁰ מעט יין, שאלוונתית כברייתא אין בה יין כמו שפירש ר"ח ז"ל²¹ ובעת מכירתה הם מערבין בה אותו מעט יין, והתם הוא דלא מתסר במגע גוי, וכן נמי תבטול שנחערב בו מעט יין כיוצא בזה. ואילו היה דעת המפרשים ז"ל²² שבמעט יין מבטל בשליש או ברביע שנחערב ביין כל ששינה טעמו אין בו משום יין נסך, כמה היה להם פשוט שאם נחערב מעט יין בתבטול שאינו נאסר. אבל יראה דבתבטול וכיוצא בו הוא שאמרו ובמעט יין, אבל בענין אחר אין לנו ויינמלין שהתירו בשליש פלפלין היינו טעמא לפי שהפלפלין לרוב הדותן הם משנין לגמרי טעם היין, מה שאין כן ביין מבטל.

ויש מגדולי דורנו שסובר כי ברוב יין מבטל הזה מתבטל השאר, ומדמה²³ זה למה ששנינו במסכת כלאים²⁴ אמר גמלים ואמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב מן הגמלים מותר

דבש הואיל ואינו ראוי למזבח הרי הוא כמבטל וכשיכר²⁵ ואינו מתנסך ומותר לשתותו עם הגוי, וגם בארצות האלה אני רואה שהן נוהגין קולה על פיו, על כן לפי זאת הסברה יראה לכאורה דכיון שיין מבטל אינו ראוי למזבח, וכדחתן במנחות פרק כל קרבנות ילצבורי דחתן התם אין מביאין לא מחוק ולא מעושן ולא מבטל ואם הביא פסול, אם כן הרי מעט יין מבטל כמעט דבש, וכשם שיין שנחערב בו מעט דבש אינו נאסר במגע גוי לפי דעת אלו הגאונים, הכי נמי יין שנחערב בו מעט יין מבטל אינו נאסר. וזו היא קולה יתירה, דמבטל כל שהוא מכשיר חבית גדולה, ואין הדעת סובלת כן.

וכי מעיינת בה שפיר אין הגדון דומה לראיה, דאילו שאור ודבש הם פסולים בכל שהוא וכדנפקא לן מקרא בפרק כל המנחות באות מנה²⁶, אבל יין מבטל אינו פוסל עד שיפול ביין מעט שאם רואין היין מבטל כאלו הוא מים לא היה לו מראה יין, וכאחת ששנינו בזבחים בפרק התערבות²⁷ דחתן התם דם שנחערב במים אם יש בו מראה דם כשר, נחערב ביין רואין אותו כאלו הוא מים, נחערב בדם בהמה או בדם חיה רואין אותו כאלו הוא מים, והכא נמי לא שנה, דדם זבחים ויין שקדש בכלי שרת לנסכים כי הדדי נינהו, וכי היכי דבעינן התם לפוסלו שלא ישרר לו מראה דם הכי נמי הכא אינו נפסל אלא אם כן היין מבטל אילו הוא מים לא היה משתנה מראיתו למראה היין בשביל היין, אבל אם יש לו מראה יין אינו נפסל, ודכותה לענין מגע הרי הוא נאסר. ואין לומר שלא נאמרו דברים אלו אלא בדם זבחים אבל לא לענין אחר, דהא בגמרא משמע דבכל דוכתא אמרינן הכי, דגרסינן התם עלה דההיא מחמתין²⁸ אמר רבא אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן ברובא ואמור רבנן בחזותא, מין בשאינו מינו בטעמא מין במינו ברובא והיכא דאית ליה חזותא במראה, משמע דבכל דוכתא דאית חזותא אמור רבנן הכי, והכי נמי אשכחן דמי מקוה הם נפסלים במראה בראשון ממכות²⁹. וזהו כל מה שאפשר להחמיר בנדון זה.

ואולי נאמר כי כשנחערב היין קודם שיקדש בכלי שרת אולינן בחר חזותא לחומרא, שרואין היין שהיה מבטל כאלו הוא מים אם שינה מראה היין המבטל ולא נשאר בו מראה יין הוא פסול³⁰, ואם לאו הרי הוא כשר, ולפי זה במעט יין מבטל שנחערב ביין הוא נפסל, וכן נמי לענין מגע גוי לעולם אינו נאסר אלא כשרואין היין כאלו הוא מים והיין המבטל לא נתן בו מראה יין, ותהיה זו קולה יתירה גם כן, כי

2 כ"ה בכתה"י וצ"ל בדפוסים בט"ס: וכשר. 3 פו. ב. 4 מנחות נח, א. 5 עז. ב. 6 שם עט. א. 7 ד. א. 8 המשפט משובש, ונדכע"ל: שרואין היין שאינו מבטל כאלו הוא מים, אם היין המבטל שינה מראהו למראה יין הוא פסול, וכו'. 9 מנחות כג. ב. 10 ביצה לת. ב. 11 גאוןי המערב המובאים ברמב"ם שם (העו 1). 12 רא"ש ע"ז פרק שני סימן יג וטור יו"ד סי' קכג. ועיין בתשובת רבנו לקמן סימן פה, בריב"ש סי' קפ, ובכס"ם על הרמב"ם שם. 13 בחידושי לע"ז ל, א ד"ה יין.

14 כ"ה בכתה"י וצ"ל בדפוס"י בט"ס ינבטל, וחקון בסוגריים בדפוס השני. 15 לפנינו בגמ': אנומלין. בכתה"י: יין נמלין 16 הרמב"ן שם, והרשב"א בתורת הבית בית חמישי שער שלישי הסתפק בפחות משליש פלפלין, וע"י לקמן סי' פה. 17 ע"ז ל, א תרד"ה אלונתית. 18 סימן קנז. 19 ע"ז שם. 20 כ"ה בכתה"י ובקצור התשב"ץ וצ"ל בדפוסים בשמטה תיבת יאלאי בט"ס. 21 שם, 22 כ"ה בכתה"י וצ"ל בדפוסים: ומרמין. 23 פרק ט משנה א.

למזנפת ששם מניח תפילין, ומשמע דעל גבי זיך ומזנפת לא. וכבר תירצו בזה¹⁰ דהתם שאני, לפי שאסור לחת כלי של מזוה על המזנפת¹¹, אבל בזבוע של ראש שפיר דמי.

דאני לא מלאני לבי לנהוג כן, וגם הרשב"א ז"ל בתשובה¹² כתב שלא אמרו אלא להלכה¹³. ובפרק כל הללמים¹⁴ מלאמי גבי עטרת מלכס שהקשו והא דעני אנוחי תפילין, ומירצו מקום יש בראש שראוי להניח בו שני תפילין, ולא תירצו שיניח תפילין על העטרה. ולא חזינ¹⁵ לרבנן קשישי דעבדי הכי, וגם הרב ז"ל בתשובתו הנזכר כתב שדעת כל הגאונים¹⁶ הראשונים ז"ל אינו כן¹⁷. ובירושלמי פרק היה קורא גרסינ¹⁸ רבן יוחנן בן זכאי לא הוו תפילין זיען מיניה¹⁹ לא בקיטא ולא בסיתוא, וכן נהג רבי אליעזר תלמידו אחריו. רבי יוחנן בסיתוא דהוה חזיק רישיה הוה לביש בדריעה, פירוש חזיק רישיה שהיה חלוש כי כן לשון הירושלמי²⁰, ובגמרא דידן פרק הנודר מן המזבול²¹ חזיק רישיה²² עד גא דעלרתא כי הוה שמי ארבע כוסות ליל הפסח, ומפני חולשת ראשו לא היה מניח של ראש, ונראה שעל הסודר לא היה ראוי להניחה. ואילו היה מותר להניחה על הצד לא היו אומרים²³ העושה תפלתו עגולה סכנה ואין צה מזוה, משמע שעל ראשו מניחה, ואם היא עגולה דוחק על ראשו וצא לידי סכנה.

וגם סוגיא בפרק המקבל דנושא משוי²⁴ מוכחא שפיר דשפיר דמי להניח סודרו על התפילין, וכן כתב הרמב"ם ז"ל בהלכות תפילין²⁵ וזונף עליהם מזנפתו, והמניחם על המגבעת ואחר כך לובש בית ראש עליהם עליו נאמר הכסיל בחושך הולך²⁶, שאינו מניחם על שערו, ואינו מגלה אותם לקיים וראו כל עמי הארץ²⁷. ואי משום וראו כל עמי הארץ²⁸, כיון שהוא במקום וראו²⁹ שפיר דמי, כדאמרין

ואם רוב מן הרחלים אסור, מחצה על מחצה אסור, וכן הקנבוס והפשתן שטרפן זה בזה. ולפי שאין לנו בקיאות בדרכי עבודתו, ואפשר שלא היו מנעין מלנסך אלא אם כן היה כולו מזבול, על כן ראוי למחות בדבר, ולא ינהגו קלות ראש בזה שלא נהגו בו היתר עד עתה.

ולענין שיעור רחיחתו ששאלת מאימתי נקרא מזבול, כבר ביארוהו הראשונים³⁰ כי הגאונים ז"ל כתבו שמשעה שהרמיח נקרא מזבול, אבל הרמב"ן ז"ל³¹ חלק עליהם והביא ראיה שאינו נקרא מזבול עד שיחסר ממדתו. והרשב"א ז"ל³² להעמיד דברי הגאונים ז"ל אמר שהכל הוא ענין אחד ושיעור אחד, שעל ידי רחיחה הוא מתמעט³³.

שאלה ל

עוד שאלת מהו להניח תפילין של ראש על המגבעות. ואמרת כי היה נראה לך שאין ראוי לעשות כן, מדאמרין³⁴ והיה לך לאות³⁵ ולא לאחרים לאות.

תשובה אדרבה, מהתם מוכח שמוחר, דהא בשל יד לא מיחסר³⁶ ליתן על בית אונקלי דהיינו על בית יד חלוקו מנחון אלא מהאי טעמא, הא לאו הכי שרי, וכדאיתא במגילה בפרק הקורא את המגילה עומד³⁷, אבל בתפילין שבראש דליכא למידרש הכי שרי, אדרבה הכי עדיף דכתיב בזה³⁸ וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ודרשינ³⁹ אלו תפילין שבראש. וכן דעת הרשב"א ז"ל בחדושי⁴⁰, וכבר כתבת אתה כל זה.

אבל מה שראוי להקשות בזה הוא מה שאמרו בשני מונחים⁴¹ ובראשון מערכין⁴² שערו היה נראה בין זיך

שנים, אע"פ שלא ראיתי לאחד מהראשונים ז"ל שנסתפקו בזה אלא נראה דעת עולם שאין נותנים אותה על הבגד שבראש כדי שלא תהא חציצה בין תפילין לראש. וכן בח"א סו"ס תתנ"ו נוטה לומר שרק בקציצה של יד איכא חציצה, ומסיים 'כן נראה להלכה, אבל למעשה בין בשל יד בין בשל ראש רואים מה שרבים נוהגין, וכמו שאמרנו בירושלמי כל הלכה שהיא רופפת בידך ראה האין עבור נוהגין ונהוג כן. ועי' בשו"ת הריב"ש סו"ס קלו שכתב בשם הרשב"א שמותר להניח תפילין של ראש על הכובע, והקשה עליו מהגמ' בעי' הנ"ל ונשאר בקשיא, וסיים 'אבל רבים ראיתי נוהגים להניחם על הכובע על פי סברת הרשב"א ז"ל, והר"ן ז"ל כתב סברתו זאת במגילה בפירוש ההלכות (דף טו ריש ע"ב בדפי הרי"ף) בלי חולקין. 18 ברכות פ"ב ה"ג. 19 כ"ה בכתה"י: בדפוסים: מיני. 20 ראה שם שתי גרסאות ושני פירושים למלה חזיקין. 21 נדרים מט, ב. 22 לפנינו בגמרא יחזוגרנו צידעין. 23 מגילה כד, ב. 24 כבא מציעא קה, ב. 25 פ"ד דה"כ. 26 קהלתב, יד, ע"פראשהשנהיד, ב. 27 דברים כח, י. כוונת ההוכחה היא שאילו היה מותר להניח תפילין על המגבעת משום 'וראו כל עמי הארץ' לא היו מתירים להניח סודרו על התפילין. 28 רבנו מקשה איך מתקיים 'וראו כל עמי הארץ' אם התפילין מכוסות במזנפת וכד'. 29 בדפוסים נוסף 'כל עמי הארץ', ואינו בכתה"י.

24 הראב"ד (הובא ברמב"ן וברשב"א דלהלן) וספר התרומה סימן קנ"ה. 25 בחידושי לעז"ל, א ד"ה מצאתי. 26 תורת הבית בית חמישי שער ג. 27 דברי רבינו הובאו בב"י יו"ד סי' קכג ד"ה כתב המרדכי וד"ה כתב הרמב"ם, ועי' לקמן סי' פה. ל. 1 מנחות לו, ב. 2 שמות יג, ט. 3 בכתה"י נוסף כאן 'אלא'. 4 כד. ב ע"פ רש"י שם, וכך מפרשים בערכין ג, ב רש"י ותור"ה שלא יהא דבר חוצץ, והרא"ש בתשובה כלל ג סימן ד (וכן בפסקיו ברכות פ"ג סי' לא ובהלכות תפילין סי' יח) חולק ומפרש משום חציצה. 5 דברים כח, ג. 6 ברכות ו, א. 7 למגילה כד, ב ד"ה ציפה זהב. 8 א יט, א. 9 ג, ב. 10 הרשב"א במגילה שם. 11 ובשו"ת הרשב"א ח"ג סו"ס רפ"ב (וכן בתשובת הרשב"א המובאת בארחות חיים הל' תפילין סי' יח) תירץ שכיון שגם המזנפת מצוה היא חוצעת בפני מצוה אחרת, עיי"ש. 12 שם, עיי"ש. 13 בקיצור התשב"ץ נוסף: ולא למעשה, ובשו"ת הרשב"א ח"ו סי' תט התיר למי שחש בראשו, והוסיף שיש אוסרין. וראה עוד שם ח"ה סי' יב ובמיוחדות לרמב"ן סי' רלג. וראה להלן. 14 עבודה זרה מד, א. 15 בכתה"י: ולא חזינא. 16 בכתה"י התיבה איננה. 17 לא מוזכר כך בתשובת הרשב"א שבה"ג, אך בתשובה שבמיוחדות שם כתוב 'מסופקת היא בידי' (שאלת היתר החציצה בתפילין של ראש) מכמה

בעזה"י

שאלות ותשובות

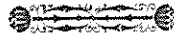
מהר"ם שיק

חלק אורח חיים ואבן העזר

כל הדבר הקשה אשר הביאו אל משה אאמ"ו כבוד הרב הנאון המובהק רבן של ישראל בוצינא קדישא כבוד קדושת שמו הפארתו מוה' **משה שיק** מברעזאוווע זצוקל"הה . הי' רועה צאן קדשים עדת ה' דקהל יערנן ערך כ"ד שנה . ובק"ק חוסט זרחה שמשו קרוב לשמונה עשרה שנה ושם חלקת מחוקק ספון :

וזאת הברכה אשר השאיר אחריו . יותר מאלף שאלות ותשובות על ד' חלקי השי"ע . חיבור גדול על התריון מצות . חידושים על רוב מס' השי"ע . מדף לדרך כמש . ועל רוב סוגיות השי"ע על כל סוגיא וסוגיא סמה קונטרסים . מלבד חידושי אגדה וספרי טוסר הרבה מאוד :

נדפס בהתאמצות והוצאות צאצאי המחבר הי"ה הרבני המופלג מוה' **יוסף שיק** בן המחבר והבחור החרוץ ושנון כמר **אליהו** . ואחיו הבחור **חיים** בני הרבני המופלג מוה' **חיים שיק** ז"ל בן המחבר זצוקל"הה :

נדפס בארץ ישראל
תשל"ב

